

Fram till 1870-talet förekom det här och där i gårdarna att bonden vid skörden av rågen/jag har ej hört havren nämnas i samband därmed/ utvalde en halvtjog strå, som fingo stå orörda tills allt var skurdt. Då skar han själv dessa och tog dem i handen med sig hem och hängde dem på en plats, där ingen annan kunde komma åt dem. Vad han sedan gjorde med dem har jag ej själv sett. En del sade att stråna skulle ges åt glosen vid julen. Andra sade att man borde kasta tillbaka stråna på åkern åt glosen genast de blivit sammanräfsade. Att man annars gjorde några konster med halmen vid skörden, har jag ej hört talas om.

a fan.

Om ärter odlades på gården, skulle hästen, ifall det fanns någon, ha ett foder ärthalm julaftons kväll.

Var moran i gården mån om kreaturen, brukade hon under hela sommaren ha i minne, att hennes kor skulle ha något riktigt gott till julen. Fanns det askträd på ägorna, tog hon så snart bladen voro nätt och jämt fullbildade ett par fång samt

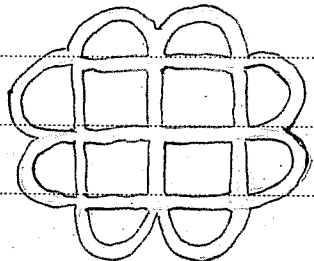
hängde dessa inomhus, så att de ej skadades av regn eller eller möglade. Hade man ej själv ask, var det lika bra om inte bättre att stjäla ett par fång, helst hos någon som hade tur med sina kreatur. När givan sen gjordes i ordning på julafton, tog hon några blad till var foderho/en stod hos varje djur/samt dessutom något hö, en skoffa agnar, en tuss lång mossa, några smulor av en sönderbruten brödkaka från julbaket och en hand full mjöl. Mor själv delade ut detta.

Där man så kunde, bakade man bröd till jul, så att det räckte åtminstone till Froedan/25 mars/ och helst till påsk. På rika bondställen bakade man dessutom ända till 30 à 40 mindre kakor till de många tiggande barn, som traskade omkring i byarna dagarna före jul. Man bakade också till tjärnarnas och de egna barnens julahögar. Dessa lades på bordet vid vars och ens bestämda plats, som de hade vid måltiderna. När folket kom in om julafton, kunde var ock en hämta sin julhög och lägga den i sin kista. Någon annan form av julgåvor,

än matvaror, hörde jag ej talas om som barn. När tjänarna på annandagen fingo gå till sina föräldrahem, fick de vanligen förutom den förut erhållna julhögen en stor kaka bröd, ett sjok fläsk samt några korvar och ett halvstop brännvin hem till föräldrarna och småsyskonen, som ofta med otålighet väntade på deras hemkomst.

Julhögen bestod av en större siktekaka och ovanpå denna tvenne mindre bullar varjämte vid sidan lades en handfull nötter och en handfull torkad frukt, s.k. klövingar. Sådan var julhögen här i Bräkne härad. Men i Kyrkhult och Jämshögs socknar lades på julhögen i stället för bullarna en åttahålskringla och en dubbel-jungfru. Degen till dessa var av stålsiktat rågmjöl/i äldre tid användes dock endast stålsiktat kornmjöl till finbröd/. Av degen rullades ut alnslånga rullingar av en fingers grovlek. Till kringlan lades två sådana rullingar på kryss vinkelrätt mot varandra samt böjdes sedan flera gånger om varandra. Storleken var ungefär 6 gånger 6 tum. I Kyrkhult

/min hustru är därifrån/ har kvinnorna av gammalt varit duk-

Åttahålskringla,
Kyrkhult.

tiga i allt slags hemarbete. Där fanns de som

kunde baka kringlor med 32 hål i, när de vil-

le förära någon en särskilt hederlig julhög.

Sådana hålskringlor formades av fyra rulling-

ar, och jag har en gång sett en sådan, men

kommer ej ihåg figuren. Nu är konsten att

forma sådana kringlor troligen glömd.

Dubbeljungfrun bakades i tvenne delar

av bara en rätt lång rulling. Sedan sattes

båda halvorna med storändan mot varandra

och trycktes ihop, så att de togo fast i ugn-

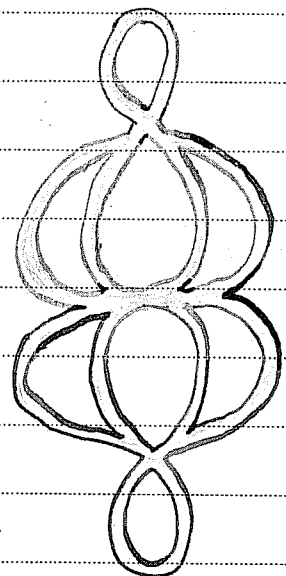
en. Över alla sammanläggningar tryckte man

till med en formpinne, som i ena änden var

formad till en rosett, så att avtrycken ble-

vo vackra. - Mot slutet av 1870-talet för-

svunno julhögarna och i stället kom presen-

Dubbel-jungfru,
Kyrkhult.

ter, som köptes i butikerna.

Av julbrödet gömdes någon kaka till våren, då vårbruket började. Då bröts den gamla mögliga brödkakan sönder i lika många bitar som bonden hade oxar. Man trodde att oxarna därigenom skulle behålla krafterna bättre, så att de kunde göra tjänst under hela vårbruket.

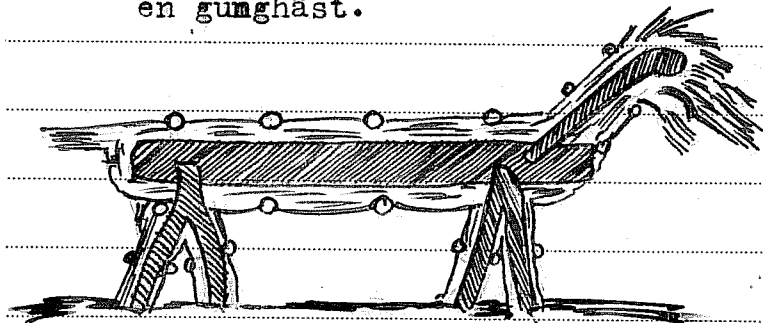
På julafton samlades hela hushållet kring spisen och drack glödgat brännvin och doppade bröd i det varma flottet i en gryta, som stod på spiselhällen. Denna sed var vanlig ända till omkring 1865 i skogsbygden, men försvann sedan fort.

På ganska många ställen brukade bonden sent om kvällen julafton gå ut till logen med en tallrik vitgröt och en sup till tomten. Stod detta orört om morgonen, berodde det antingen på att det ej fanns någon tomte på stället, vilket ansågs illa, eller också på att tomten var ond på folket i gården, och det var än värre. Ej sällan sörjde någon dräng för husfriden genom att i all hemlighet hålla till godo med kosten.

Två eller tre otröskade havrekärvar med stora ax brukade varje julafton hängas upp i träden runt om böndernas gårdar.

Seden att bre ut halm på golvet julafton visste alla de gamle att berätta om, men bruket försvann ungefär vid min födelse, 1860. Det sades vara nödvändigt att upphöra därmed för att gnistor från spisen så lätt kunde antända halmen.

Men julbocken förekom ännu länge på många ställen såsom en kär leksak för barnen. De brukade rida på den som på en gumhäst.

J u l b o c k ,

Asarum.

Rygghöjd omkring 50 cm.

Stommen bestod nämligen av trä. Till benen tog man tvenne klynniga björktoppar, som med sina sammanväxta ändar sattes in i tvenne hål, borrade med en grov navare i en alns-lång rund och rätt grov

trästam. Till huvud och hals hade man en krokig gren, som
liknade en kort käpp med krycka. Denna käpp borrades in i ena
ändan av stammen. Därpå virades halm om alltsammans, varvid
man passade det så, att vipporna av stråna kommo vid huvudet,
så att detta blev ganska lurvigt. En del strå lät man med de
grösta ändarna sticka ut några tum baktill på julbocken så-
som svans. Alltsammans ombands med linnebast på flera ställen,
så att halmen blev kvar. Far hade gjort en sådan stomme, som
varje jul i många år blev klädd med halm och som jag med mi-
na äldre syskon^s hjälp fick rida på om julaftnarna. Därför vet
jag precis både hur julbocken såg ut och hur den gjordes. Men
jag tror ej att julbocken här på orten antogs vara annat än
en leksak för barn, och jag hörde aldrig talas om några sär-
skilda lekar, vare sig med den eller med andra halmfigurer.

Juldagsmorgonen skulle alla, stora som små, till kyrkan.
De få som ägde hästar åkte, men de flesta medelstora och små
bönder, som ej hade annat än oxar till dragare fingo gå, lika-

Blekings
Bjälene hd
Bjälens o angre. becken
nytt 1834

3984

Mynt. Emma Rindholm
Bl. Åg. "Lohman" Svängsta.
1750 i 1860

8

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

8

så torparna. Så länge färden gick fram på stigarna genom skogarna, lyste man sig med stora bloss, kallade "tännar". Efter hemkomsten från gudstjänsten skulle alla hålla sig i största stillhet. På juldagen fick intet arbete förrättas. Ingen mat fick lagas utan man åt av det som blivit över från kvällen förut. Kreaturen måste ju fodras och vattnas, men givorna av hö och halm skulle vara tillredda förut. Spillningen i stall och kohus fick ligga kvar till "Staffansotte."

Antingen folket gick eller åkte hem från gudstjänsten på juldagen, skedde det med största brådska, och åtminstone i skogsbygden har det skett så ända in i vår tid. Man hade för sig att den som då kom först hem också blev först både vid värbruket och höstbärgningen.

På de flesta gårdar, där det fanns hästar, red man "Staffans sjoie" tidigt annandagens morgon. Här och där fortlevde bruket under hela 1880-talet. Någon gång kan det förekomma ännu, ty jag har hört om en sådan ritt i skogsbygden 1932.

Sådan som jag minns seden, var den mycket rå med fylleri, slagsmål och djurplågeri, varför också alla rättänkande bönder motarbetade den. Ritten började vanligen klockan två på morgonen. Man sökte komma så tidigt till någon främmande gård, att folket i den ej hunnit stiga upp och mocka åt hästarna. Här kastade de, som redo Staffan, ut ett par skyfflar gödsel men icke på gödselhögen utan på själva gångbanan, så att den som kom måste trampa i den. Därav följde gräl och slagsmål, då även hästen kunde få slag och knivhugg. Själv har jag många julnatt legat på lur för att vakta på de^{en} som väntades komma ridande. Drängarna väntade säkrast besök av sina ovänner, ifall de visste sig ha några, och gjorde sig i förväg beredda. Då blev det hårdhänta nappatag.

Man red Staffan endast mellan de gårdar, där det fanns hästar. Men vad utkastandet av gödsel beträffar, så hände många gånger, att den ena lagårdspigan kunde göra grannens piga en påhälsning i samma uppsåt, helst om de voro rivaler om någon pojke. Det ansågs som en skam, om någon försov sig den morgonen.

*Blåkinn
Björns
Barn
1938*

*3984 Gunnar Fredriksson
född 1860 i Aspmo*

10

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

10

Min farfar och andra gamla gubbar med hågkomster från

1800-talets början berättade om samma sed på ett annat sätt. Den tiden fanns hästar endast på de stora gårdarna, och det bidrog kanske till att det tillgick mera hyfsat.

Ritten började även då kl. 2. Men om de ridande vid framkomsten funno att stallet ej var rengjort, gjorde de rent, kastade som sig borde gödseln på gödselhögen och ställde ej till med något fuffens. Sen redo de fram till stugdörren och sjöngo Staffansvisan. Då kom bonden ut med en stor brännvinsflaska och en tumlare/stor mugg av trä eller horn/ och söp först de ridande till och iskänkte sedan till var och en en likadan mugg brännvin. Hade bondens egna drängar vaknat och aldrig så litet hunnit hjälpa till med rengöringen, blevo de också bjudna, men hade de försovit sig, fick de ingenting. Därpå red ryttarna runt om gårdsplanen ett slag och sedan fram till farstubron och tackade, varefter de satte i väg för att om möjligt upprepa samma sak vid en annan gård. Slagsmål och glåpor förekom inte då, efter vad de gamle be-

Björns
Björns
Allmän ang. socknar
rättade. 1834

3984

Mytt. Anna Lindström
Ber. Aug Holmberg
- född 1860 -
Svängsta

II

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

11

I min barndom fanns väl ingen i vår trakt, som kunde mer än en eller högst två versar av staffansvisan och sällan sjöngos dessa. Hela tillställningen gick då aldrig ut på annat än ställa till förtret och obehag.

Så vitt jag hört, har det ej förekommit hos bönder och småfolk i vår trakt att stjärngossar gått omkring och sjungit utanför stugorna. Men det berättades av de gamle, att herrskapet på Långasjönäs brukade ha några av deras underlydande småpojkar till att gå omkring och sjunga ammandagens morgon. De gingo till de närmast Långasjönäs belägna stugorna, och för detta fingo barnen var sin julhög. Detta nu omtalade herrskapet dog i kolera 1834, nära 30 år innan jag blev född. Det sades, att stjärngossar förekommo hos ståndspersoner i äldre tid.

Om att julen tog slut tjugondag Knut hade vi en del ord-
språk:

"Knut kör julen ut."

"Nu är det slut med både julen å det goda drickat."

"Nu ä dä te å ta fatt i den gamla tröjan, den stora yxen, den grova kakan å ut i skogen å fara illa." m.fl., som jag ej nu kommer ihåg.

Ett nöje på tjugondagen, som ogärna försummades, var att "sopa ut julen." Den som ville göra det, klädde ut sig till oigenkännlighet. Flickor kunde klä ut sig till pojkar och dessa ofta till flickor. I själva skymningen gav man sig åstad till grannen, kastade upp dörrarna på vid gavel och slängde fram och åter med en kvast några gånger över golvet. Så bar det på dörren igen. Lyckades någon av de innevarande att få fatt på den som sopat, så skulle denne undfägnas, men roligast ansågs det vara att komma undan, så att folket i gården fick gå och undra på vem som varit där och sopat.

På själva julafton kunde det förekomma, att slynglar klädde ut sig på ett hemskt sätt till julspöken och skrämde folk genom att bulta i väggarna och spela "kamfiol". En mässingskam hölls mot rutan, och dess tändor gnedos med kåda eller harts, varigenom ett ohyggligt läte uppkom. Det hände att ensamboende gamla av fruktan lämnade julbordet, befallde sig i Guds hand och gick och lade sig.